

Stavovi mladih o kohabitaciji

GORANA BANDALOVIĆ*

Filozofski fakultet u Splitu
Sveučilište u Splitu
Split, Hrvatska

Izvorni znanstveni rad

UDK: 316.664:328.18-057.87

doi: 10.3935/rsp.v24i1.1362

Primljeno: prosinac 2015.

U radu se prezentiraju rezultati anketnog istraživanja stavova mladih o kohabitaciji. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 825 ispitanika podijeljenih u dva poduzorka – 717 studentica i studenata različitih fakulteta u dobi od 18 do 30 godina te 108 nezaposlenih mladih iste dobne starosti koji u vrijeme istraživanja nisu bili u braku. Dobiveni rezultati pokazuju da više od polovice ispitanika smatra da par može živjeti zajedno čak i ako se ne namjerava vjenčati, da je poželjno živjeti zajedno prije braka kako bi se utvrdila usklađenost budućih bračnih partnera, da kohabitacija nije povezana s kasnijim bračnim nezadovoljstvom, bračnom nevjerom ili razvodom braka, da kohabitacija prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni te je doživljavaju uobičajenim načinom započinjanja prve zajednice, odnosno probnim brakom. Iako se ispitanici većinom slažu s tezom da je riječ o slobodnijem načinu života od braka, ne smatraju je »životom u grijehu« i to je najbolji pokazatelj otvorenosti mladih ljudi prema alternativnim obiteljskim zajednicama i prihvaćanju predbračne kohabitacije kao faze bračnog procesa. Stavovi muškaraca i žena o kohabitaciji značajno se ne razlikuju osim na razini pojedinih čestica, pri čemu su žene sklonije promišljanju kohabitacije kao trenda, za razliku od muškaraca za koje je kohabitacija svakako bolji izbor od samačkog života. Istraživanje je pokazalo značajne razlike u stavovima studenata o kohabitaciji ovisno o fakultetu na kojem studiraju, pri čemu su najveće razlike izražene između studenata Katoličkog bogoslovnog fakulteta koji izražavaju značajno negativnije stavove od svih ostalih studenata za sve ispitanice tvrdnje te studenata Umjetničke akademije koji imaju mnogo pozitivnije stavove o kohabitaciji od studenata drugih fakulteta.

Ključne riječi: mladi, studenti, kohabitacija, razlike.

* Gorana Bandalović, Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet u Splitu, Sveučilište u Splitu / Department of Sociology, The Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Split, Sinjska 2, 21000 Split, Hrvatska / Croatia, gbandalo@ffst.hr

UVOD

U prošlosti, često shvaćena kao »život u grijehu«, kohabitacija nije bila prihvatljiva za većinu parova. Kao novi oblik intimnih odnosa među heteroseksualnim partnerima javlja se krajem sedamdesetih godina prošloga stoljeća, najprije u skandinavskim zemljama, zatim u Sjevernoj Americi, a nakon toga se proširuje i na druge europske zemlje. Porastom broja alternativnih obiteljskih zajednica te seksualnom revolucijom i feminističkim pokretom, kohabitacija je prihvaćena kao jedan od mogućih izbora partnera (Cox, 1990.: 27-28). Upravo zbog toga što su kohabitacija i izvanbračno rađanje postali sve češći, pojedinci sve rjeđe razmišljaju o ovim pojavama kao o devijantnim ponašanjima (Seltzer, 2000.: 1249).

Razumijevanje kohabitacije od posebnog je značaja u novije vrijeme kada postaje sve popularniji način života (Haskey, 2001.; Institute for American Values, 2009.). Mnogo je definicija kohabitacije, ali sve se odnose na zajednički intimni život partnera bez građanske i/ili crkvene registracije (Seltzer, 2000.: 1248). Dakle, riječ je o nevjenčanim vezama u kojima partneri zajedno stanuju, imaju zajedničke financije te dijele svakodnevne odgovornosti vezane uz kućanstvo i roditeljstvo. Bez obzira na činjenicu da broj parova koji kohabiraju postupno raste i da će velik broj mladih u jednoj fazi života biti u kohabitaciji (Bumpass i Lu, 2000.), još uvijek, većina mladih planira brak. Cherlin stoga ističe da pojedinci mogu odgoditi brak i u međuvremenu pokušati alternativna rješenja, ali se u konačnici ipak odlučuju na bračnu zajednicu (2004.: 66-67).

Prema većini istraživanja, kohabitaciji su skloniji mlađi pojedinci (Thornton i sur., 1995.; Živić, 2003.; Puljiz, 2005.) koji odgađaju brak jer bi htjeli dostići određene

životne ciljeve, što kohabitaciju čini popularnim izborom (Hunter, 2008.: 146). Upravo su financijski razlozi najvažniji razlog kohabiranja neovisno o tome radi li se o uštedi novca zbog dijeljenja troškova u zajedničkom kućanstvu ili je riječ o postizanju karijere i financijske sigurnosti prije same odluke za brak (Edmondson, 1997.). U Hrvatskoj ekonomska kriza i visoka stopa nezaposlenosti sprječavaju mlade pri osiguravanju odgovarajućeg stambenog prostora za samostalan život utječući tako na odgodu braka i rađanja djece (Akrap i Čipin, 2006.; Perić, 2006.; Ilišin, 2007.; Tomašević i Jurun, 2005.).

Prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, kohabitacija predstavlja dobar način testiranja veze i provjere kompatibilnosti partnera (Ambert, 2005.; Haskey, 2001.; Institute for American Values, 2009.), češća je među partnerima koji su liberalniji i manje religiozni, podržavaju liberalne stavove o rodnim ulogama, odnosno netradicionalne bračne uloge (Thornton i sur., 1992.; Thornton i Philipov, 2009.; Thomson i Bernhardt, 2010.). Takva zajednica je praktičnija od »hodanja«, predstavlja izvor druženja, ali i olakšava seksualnu vezu, pa se parovi upuštaju u zajednički život zbog trenutnog užitka pri čemu ne razmišljaju o dugoročnoj kohabitaciji (Ambert, 2005.: 12). Kohabitacija ne pretpostavlja formalne svečanosti i društveno priznavanje, pa je zbog toga lakše prekinuti kohabitaciju nego brak, posebice ako ne uključuje djecu (Ambert, 2005.: 5).

Međutim, neizbježno se nameće pitanje je li kohabitacija samo etapa u razvoju bračnih odnosa ili je možda zamjena za brak (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.: 59). U tom kontekstu, može se govoriti o različitim tipovima kohabitacija. Jedan od njih je predbračna kohabitacija u kojoj parovi kohabiraju kratko vrijeme, obično jednu do dvije godine prije sklapanja braka

pa se može reći da je ovaj tip kohabitacije gotovo postao pravilom za mlade ljude na zapadu budući da u SAD-u oko 50% mladih kohabitira prije braka (Thornton i sur., 2007.: 5), ali velik broj parova na kraju sklopi formalni brak¹. U ovoj kategoriji svakako se razlikuju kohabitanti s planovima za vjenčanje i oni koji takve planove nemaju, pri čemu se smatra da bračni planovi znače veću predanost vezi. Otprilike 75% kohabitanata pripada ovoj kategoriji te se njihove veze značajno ne razlikuju u kvaliteti od onih bračnih (Brown, 2004.: 3). Ipak, uočena je značajna razlika u zadovoljstvu vezom između kohabitanata koji planiraju brak i onih koji nemaju takvih planova – prvi su zadovoljniji svojom vezom nego drugi, odnosno jednako su zadovoljni vezom kao i parovi koji su u braku. Za partnere bez bračnih planova kohabitacija predstavlja intimnost bez dugoročnog vezivanja (Cherlin, 1992.: 15) i takvoj kohabitaciji skloniji su pojedinci iznad 30 godina starosti koji provode više vremena zajedno, imaju manje nesuglasica i svoj odnos doživljavaju kao alternativu braku (Kiecolt, 2009.: 339). Kohabitacijske zajednice ovoga tipa češće su među razvedenima, nego među onima koji nikada nisu bili u braku (Seltzer, 2004.). Za njih je prava poveznica dvoje ljudi emocionalna, pa osjećaju da su »vjenčani u srcu i duši«, i zbog toga im nije potrebno formalno sklapanje braka (Knox i Schaft, 2010.: 159). Kako većina ovakvih zajednica obuhvaća djecu², ove »izvanbračne obitelji« su veće, kompleksnije i dinamičnije u inte-

rakcijskom i grupno dinamičkom smislu i obuhvaćaju dva podsustava – partnerstvo i roditeljstvo (Bobić, 2003.: 172), te zbog toga moraju biti odlučne i stabilne. Ipak, pojedinci koji prihvaćaju kohabitaciju bez ikakve povezanosti s bračnim planovima možda ulaze u takav odnos kako bi izbjegli samački život te im takva vrsta zajednice predstavlja samo produžetak faze »hodaanja«, uz stalne spolne odnose i dijeljenje mjesta stanovanja (Rindfuss i VandenHeuvel, 1990.).

Izvanbračna zajednica³ žene i muškarca pravno je uređena u hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu od 1978. godine. Prema Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske, izvanbračna zajednica je »životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koja traje najmanje tri godine, a kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili ako je nastavljena sklapanjem braka« (Obiteljski zakon, NN 103/2015., čl.11, st. 1). Podaci Popisa stanovništva iz 2011. godine pokazuju da u je Hrvatskoj u izvanbračnim zajednicama živjelo ukupno 97 772 osobe, dok je prema Popisu stanovništva iz 2001. godine u nevjenčanim zajednicama živjelo 64 272 žena i muškaraca (Državni zavod za statistiku RH, 2004.). Učestalije su kod osoba rođenih nakon 1966. godine, dok su kod onih rođenih nakon 1971. godine dvostruko učestalije nego u ostatku populacije (Puljiz i sur., 2008.: 294). Stoga, neminovno se nameće pitanje kada će postmoderni procesi, koji sve više zahvaćaju zapadne zemlje, zahvatiti i ovo područje i dovesti

¹ Istraživanja pokazuju da oko 50% heteroseksualnih kohabitanata stupi u brak u roku od pet godina, oko 40% prekine vezu unutar pet godina, i oko 10% ostane u nevjenčanoj vezi više od pet godina (Franiuk, 2005.: 285).

² U današnje se vrijeme najviše izvanbračne djece rađa u skandinavskim zemljama (2010. godini u Švedskoj se rodilo 54,1%, a u Norveškoj 54,8% izvanbračne djece). Međutim, kod Skandinavaca je postalo uobičajeno da se prvo dijete rađa u izvanbračnoj zajednici koja se kasnije (eventualno) legitimizira. U skupini preko 50% nalaze se i Island gdje je 2010. godine rođeno 64,3% izvanbračne djece, Estonija s 59,1%, Bugarska s 54,1%, Francuska s 53,7 % te Slovenija s 55,0% djece rođene izvan braka (European Commission Eurostat, 2011.).

³ U radu se koriste oba termina – izvanbračna zajednica i kohabitacija, budući da su sinonimi i odnose se na zajednički život partnera bez formalno sklopljenoga braka.

do promjena u strukturi i funkcioniranju obitelji.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Polazeći od toga da društvene promjene u suvremenom sociokulturnom kontekstu donose i promjene u području obiteljskog života, pretpostavilo se da su mladi danas otvoreniji i skloniji predbračnoj kohabitaciji nego nekada, no, da je za njih još uvijek poželjan oblik obiteljskog života bračna zajednica. Slijedom toga, pretpostavilo se da je za mlade zajednički život partnera prije braka dobra provjera kompatibilnosti partnera što posljedično može dovesti do izbjegavanja eventualnog razvoda braka. Istraživanje je obuhvatilo mlade osobe u dobi od 18 do 30 godina, jer je to razdoblje vrlo važno za promišljanje o stvaranju vlastite obitelji i preferencijama prema određenom tipu obiteljske zajednice. U tom smislu, njihovi stavovi mogu biti pokazatelji nekih budućih kretanja u području obiteljskog života.

U okviru toga, temeljni cilj rada bio je ispitati stavove mladih o kohabitaciji, koji se realizirao kroz posebne ciljeve:

1. Ispitati stavove muškaraca i žena o kohabitaciji.
2. Ispitati stavove studenata i nezaposlenih o kohabitaciji.
3. Analizirati razlike u stavovima o kohabitaciji između studenata različitih fakulteta.
4. Ispitati povezanost samoprocjene religioznosti sa stavovima o kohabitaciji.

Hipoteze istraživanja

Sukladno navedenim ciljevima rada, postavljene su sljedeće hipoteze:

H₁: Stavovi muškaraca i žena o kohabitaciji će se razlikovati pri čemu će žene imati negativnije stavove.

H₂: Studenti i nezaposleni razlikovat će se u stavovima o kohabitaciji pri čemu će studenti iskazivati pozitivnije stavove.

H₃: Studenti će se međusobno razlikovati u stavovima o kohabitaciji ovisno o fakultetu na kojem studiraju (razlike društvenih i tehničkih fakulteta).

H₄: Ispitanici koji procjenjuju veću važnost religije u svom životu imat će negativnije stavove o kohabitaciji.

Uzorak istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 825 ispitanika u dobi od 18 do 30 godina, podijeljenih u dva poduzorka. Prvu skupinu ispitanika činio je prigodni kvotni uzorak sastavljen od ukupno 717 studentica i studenata različitih fakulteta Sveučilišta u Splitu.

Tablica 1.

Fakulteti na kojima je provedeno istraživanje⁴

Fakultet	f	%
Pomorski fakultet	99	13,8
Katolički bogoslovni fakultet	46	6,4
Umjetnička akademija	101	14,1
Pravni fakultet	113	15,8
Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	14,5
Filozofski fakultet	126	17,6
Ekonomski fakultet	128	17,9
Ukupno	717	100,0

⁴ Prilikom anketiranja nastojalo se obuhvatiti podjednak broj ispitanika sa svih fakulteta obuhvaćenih istraživanjem, u čemu se i uspjelo, izuzev Katoličkog bogoslovnog fakulteta na kojem je ispitan manji broj studenata zbog malih upisnih kvota.

Druga skupina ispitanika sastojala se od prigodnog uzorka nezaposlenih mladih (N=108), u dobi od 18 do 30 godina koji nisu u braku. Prema dobivenim podacima, 43,4% nezaposlenih ispitanika završilo je srednju školu, 35,8% visoku školu, fakultet ili akademiju, 16,0% višu školu, dok je mali postotak onih koji imaju znanstveni stupanj (2,8%). Kada sagledamo obje skupine zajedno, s obzirom na spol, u istraživanju je sudjelovalo više žena (62,6%) nego muškaraca (37,4), a s obzirom na dobnu strukturu, najveći udio ispitanika bio je životne dobi od 19 do 23 godine (81,2%), što je očekivani rezultat, budući da je većinu uzorka činila studentska populacija, pri čemu se nastojalo ravnomjerno ispitati studente različitih studijskih godina.

Više od polovice ispitanika (57,5%) stanuje u roditeljskom domu, dok je nešto manje od četvrtine ispitanika (24,1%) u podstanarstvu. Malo je onih koji imaju vlastiti stan ili kuću kao i onih koji žive u studentskom domu. Za većinu ispitanih mladih (67,2%) glavni je izvor prihoda džeparac od roditelja ili partnera, što je očekivano s obzirom na populaciju obuhvaćenu istraživanjem. Također, 18,3% anketiranih kao glavni izvor svoga financiranja navodi povremene poslove (honorarne, rad na »crno«). Nešto manje od polovice (48,7%) ispitanika nije u vezi, otprilike trećina (31,5%) anketiranih je u dužoj vezi, bez namjere skorog sklapanja braka, dok je mali udio (7,3%) onih ispitanika koji su u dužoj vezi i pritom namjeravaju uskoro sklopiti brak.

Mjerni instrumenti

Za potrebe istraživanja upotrijebljen je anketni upitnik koji se sastojao od pitanja zatvorenog tipa kojima su ispitana sociodemografska obilježja ispitanika (spol, dob, stambeni status, fakultet koji ispitanik

pohađa, glavni izvor prihoda...) i pitanja koja se odnose na trenutni status ispitanika (samac/u vezi). Ispitana je i samoprocjena religioznosti te stav o spolnim odnosima prije braka. Upitnik je sadržavao *Skalu stavova o kohabitaciji* koja je konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Sastoji se od 11 čestica, pri čemu se od ispitanika tražilo da procijene stupanj slaganja sa svakom česticom na osnovi ponuđene skale procjene od pet stupnjeva (od 1 – »uopće se ne slažem« do 5 – »u potpunosti se slažem«). Od 11 čestica njih 4 formulirano je u pozitivnom smjeru, odnosno izražavaju pozitivan stav o kohabitaciji, dok preostalih 7 čestica izražava negativan stav o kohabitaciji. Distribucije frekvencija svih čestica testirane su na normalnost Kolmogorov-Smirnovljevim testovima te je utvrđeno da distribucije svih čestica statistički značajno odstupaju od normalne distribucije ($p < 0,001$). Faktorska analiza ovih 11 čestica pod komponentnim modelom pokazala je da se one grupiraju u 3 zadržana faktora sa svojstvenom vrijednošću većom od 1 (G-K kriterij), koji zajedno objašnjavaju 63% ukupne varijance instrumenta. Većina čestica (njih 9) u bazičnoj soluciji najveće saturacije imaju na prvom faktoru, čestica *Žene u izvanbračnoj zajednici ekonomski su neovisnije od žena u braku* na drugom faktoru, a čestica *Izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera* na trećem faktoru. Faktorska solucija zadovoljava kriterije prema kojima neki predmet mjerenja možemo smatrati jednodimenzionalnim (Carmines i Zeller, 1979.): prva ekstrahirana komponenta objašnjava veliku proporciju varijance čestica (38%), sljedeće komponente objašnjavaju približno jednake proporcije preostale varijance, uz njihovo postupno smanjivanje (13% i 12%), većina čestica ima relativno velike saturacije na prvom faktoru, odnosno saturacije veće od 0,3 (9 od 11 čestica) te većina čestica ima veće

saturacije na prvom faktoru nego na faktorima koji slijede (8 od 11 čestica). S obzirom na navedeno, smatralo se kako ovih 11 čestica zadovoljava kriterije za mjerenje zajedničkog predmeta mjerenja te se iz njih konstruiralo kompozitnu mjeru zbrajanjem odgovora ispitanika na pojedinim česticama. Prije zbrajanja, odgovori na čestice formulirane negativno (tvrdnje pod rednim brojevima 3, 4, 5, 6, 7, 10 i 11) su rekodirani kako bi veći rezultat na skali značio pozitivniji stav o kohabitaciji. Pouzdanost skale određena je Cronbachovim alfa koeficijentom interne konzistentnosti koji za 11 čestica iznosi zadovoljavajućih 0,723. Pouzdanost skale može se neznatno povećati (na 0,785) isključivanjem čestica pod rednim brojevima 8, 9 i 11, no na to se nije odlučilo jer se nije željela narušiti sadržajna valjanost skale.

Upitnik je sadržavao i *Skalu percepcije kohabitacije* koja je također konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Zadatak ispitanika bio je procijeniti stupanj slaganja sa svakim od ponuđenih opisa također skalom procjene od pet stupnjeva (od 1 – »uopće se ne slažem« do 5 – »u potpunosti se slažem«). Skala se sastoji od 10 čestica – od toga je njih 6 formulirano u pozitivnom smjeru, odnosno izražavaju pozitivan stav o kohabitaciji, dok preostale 4 čestice izražavaju negativan stav o kohabitaciji. Distribucije frekvencija svih čestica testirane su na normalnost Kolmogorov-Smirnovljevim testovima te je utvrđeno da distribucije svih čestica statistički značajno odstupaju od normalne distribucije ($p < 0,001$).

Faktorska analiza ovih 10 čestica pod komponentnim modelom pokazala je da se one grupiraju u 3 zadržana faktora sa svojstvenom vrijednošću većom od 1 (G-K kriterij), koji zajedno objašnjavaju 58% ukupne varijance instrumenta. Faktorska solucija ne zadovoljava kriterije prema kojima neki predmet mjerenja možemo sma-

trati jednodimenzionalnim (Carmines i Zeller, 1979.): prva ekstrahirana komponenta ne objašnjava veliku proporciju varijance čestica (27%), sljedeće komponente ne objašnjavaju približno jednake proporcije preostale varijance, uz njihovo postupno smanjivanje (21% i 10%), većina čestica ima relativno velike saturacije na prvom faktoru, odnosno saturacije veće od 0,3 (7 od 10 čestica), no većina čestica nema veće saturacije na prvom faktoru nego na faktorima koji slijede (5 od 10 čestica). Ovakva bazična solucija ukazuje na postojanje tri latentne dimenzije, što se potvrđuje i nakon njezine oblimin transformacije. Prema podacima u matrici strukture oblimin solucije utvrđena su i u skladu sa sadržajem čestica imenovana 3 faktora, koja će činiti tri subskele:

1) *Izvanbračna zajednica kao nestabilna zajednica* – faktor sadržajno ima negativnu konotaciju o izvanbračnoj zajednici, a u najvećoj mjeri saturiraju ga čestice: *Izvanbračna zajednica je »život u grijehu«*, *Izvanbračna zajednica je nestabilna zajednica*, *Izvanbračna zajednica zahtijeva manje seksualne vjernosti od braka* i *Izvanbračna zajednica je uobičajen način započinjanja prve zajednice* (posljednja tvrdnja je rekodirana prije konstrukcije skale zbog negativne saturacije na faktor).

2) *Izvanbračna zajednica kao probni brak* – faktor sadržajno ima većinom pozitivnu konotaciju o izvanbračnoj zajednici, a u najvećoj mjeri saturiraju ga čestice: *Izvanbračna zajednica je probni brak*, *Izvanbračna zajednica je zamjena za brak* i *Izvanbračna zajednica je trend*.

3) *Izvanbračna zajednica kao liberalnija zajednica* – faktor sadržajno ima pozitivnu konotaciju o izvanbračnoj zajednici, a u najvećoj mjeri saturiraju ga čestice: *Izvanbračna zajednica je slobodniji stil života od braka*, *Izvanbračna zajednica je bolji izbor od samačkog života* i *Izvanbračna*

zajednica prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni.

Konstruirane su 3 subskele sa sljedećim Cronbachovim alfa koeficijentima interne konzistentnosti: nestabilna zajednica: $\alpha=0,737$ (N=4); probni brak: $\alpha=0,647$ (N=3) te liberalnija zajednica: $\alpha=0,337$ (N=3).

Korelacije (neparametrijski Spearmanovi koeficijenti) rezultata na *Skali stavova o kohabitaciji* s rezultatima na subskalama *Skale percepcije kohabitacije* su sljedeće: $\rho=-0,727$ ($p<0,001$) sa subskalom *Izvanbračna zajednica kao nestabilna zajednica*; $\rho=-0,105$ ($p=0,003$) sa subskalom *Izvanbračna zajednica kao probni brak* te $\rho=-0,087$ ($p=0,014$) sa subskalom *Izvanbračna zajednica kao liberalnija zajednica*. Dakle, jedna subskala *Skale percepcije kohabitacije* ima umjerenu do jaku korelaciju, dok dvije subskele imaju slabu korelaciju s rezultatima na *Skali stavova o kohabitaciji* što ukazuje na postojanje različitih predmeta mjerenja ovih dviju skala.

Postupak provedbe istraživanja

Provedeno je kvantitativno korelacijsko istraživanje u kojem su jednokratno prikupljeni podaci primjenom anketnog upitnika koji se sastojao od zatvorenih pitanja i skala procjene. Za provedbu istraživanja dobiveno je dopuštenje Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Zagrebu, kao i dopuštenje dekana Filozofskog fakulteta u Splitu. Popunjavanje upitnika na uzorku studenata organizirano je za vrijeme redovite nastave na fakultetima, bilo je grupno i u prosjeku je trajalo 20 minuta. S načinom realizacije istraživanja prethodno su bili upoznati predmetni nastavnici sa svakoga od navedenih fakulteta. Participacija u istraživanju bila je dobrovoljna, a ispitanicima je zajamčena anonimnost. Skupina

nezaposlenih ispitanika upitnik je popunjavala individualno u predvorju zgrade Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (Područni ured Split). Nakon što je potencijalnim ispitanicima ukratko objašnjena svrha istraživanja, dio njih je odbio suradnju, a u konačnici je prikupljeno 108 valjano popunjenih upitnika. Popunjeni upitnici su pregledani te su oni koji su bili nepotpuni izostavljeni iz daljnje analize.

Statistička obrada

U obradi podataka korišten je statistički program za društvene znanosti *Statistical Package for Social Sciences* (SPSS, verzija 19.0). Podaci prikupljeni istraživanjem analizirani su odgovarajućim postupcima deskriptivne i inferencijalne statistike. Zbog distribucija varijabli koje odstupaju od normalne Gaussove distribucije, korišteni su isključivo neparametrijski statistički testovi. Za utvrđivanje povezanosti distribucije odgovora na pojedine tvrdnje sa spolom i s radnim statusom korišten je hi-kvadrat test, dok su za testiranje razlika u rezultatima na kompozitnim skalama s obzirom na spol i radni status korišteni Mann-Whitney U testovi. Za testiranje razlika u stavovima o izvanbračnoj zajednici s obzirom na fakultet korišteni su Kruskal-Wallisovi testovi uz testove usporedbe parova. Za utvrđivanje povezanosti stavova o izvanbračnoj zajednici s važnošću religije korišteni su Spearmanovi rho koeficijenti korelacije.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Podaci dobiveni ovim istraživanjem pokazuju da se više od polovice (66,5%) ispitanika slaže ili u potpunosti slaže⁵ s time da *par može živjeti zajedno čak i ako se ne namjerava vjenčati*, i da je *poželjno živjeti za-*

⁵ Postoci su dobiveni zbrajanjem dviju kategorija – »slažem se« i »u potpunosti se slažem«.

jedno prije braka kako bi se utvrdila usklađenost budućih bračnih partnera (62,3%). Također, polovica mladih ne smatra⁶ da su ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije manje zadovoljniji u braku (49,9%), skloniji bračnoj nevjeri (51,9%) i razvodu braka (54,0%), ali se većinom slažu da izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera, i da je upravo zbog toga bračna zajednica pogodnija za odgoj djece od izvanbračne (62,2%). Ipak, ne drže da su partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja (65,2%). Više od polovice (57,2%) ispitanika smatra da izvanbračna zajednica prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni. Za većinu mladih predstavlja uobičajen način započinjanja prve zajednice (56,1%), odnosno probni brak (50,2%). Mladi u značajnom postotku (45,1%) ne smatraju izvanbračnu zajednicu nestabilnom zajednicom, što potvrđuje i nalaz istraživanja prema kojem se većina ispitanika ne slaže ili u potpunosti ne slaže s time da izvanbračna zajednica zahtijeva manje seksualne vjernosti od braka (58,1%), ali 60,9% ispitanika slaže se ili u potpunosti slaže s tim da je riječ o slobodnijem načinu života od braka, no ne smatraju je »životom u grijehu« i to je najbolji pokazatelj otvorenosti mladih ljudi prema alternativnim obiteljskim zajednicama i prihvaćanju predbračne kohabitacije kao faze bračnog procesa.

Nadalje, religija se pokazala važnom ili vrlo važnom⁷ za ukupno 63,8% ispitanika populacije, dok je nevažna ili potpuno nevažna za 16,2% ispitanika. Hi-kvadrat testom ($\chi^2=128,659$; $df=24$; $p<0,001$) utvrđeno je da se studenti međusobno statistički značajno razlikuju u procjeni važnosti religije

s obzirom na fakultet na kojem studiraju. Prema podacima, studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta (95,7%) religiju procjenjuju važnom ili vrlo važnom u većoj mjeri od studenata svih drugih fakulteta obuhvaćenih ovim istraživanjem. Studenti Pravnog (77,0%) i Ekonomskog (71,9%) fakulteta religiju procjenjuju važnom ili vrlo važnom u većoj mjeri od studenata Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje, Filozofskog i Pomorskog fakulteta, te posebno studenata Umjetničke akademije, koji u odnosu na sve ostale studente u većoj mjeri religiju procjenjuju nevažnom ili potpuno nevažnom (25,7%). Unatoč dobivenim rezultatima prema kojima 63,8% ispitanika religiju procjenjuje važnom ili vrlo važnom u vlastitom životu, većina mladih (74,7%) ipak podržava spolne odnose prije braka, dok se manje od desetine (9,0%) ispitanika tome protivi. Daljnja je analiza pokazala da postoje statistički značajne razlike između muškaraca i žena u njihovim stavovima o predbračnim spolnim odnosima ($\chi^2=7,166$; $df=2$; $p=0,028$) pri čemu su muškarci (79,2%) nešto skloniji podržavanju istih od žena (72,0%). No, pokazala se statistički značajna razlika u raspodjeli odgovora na to pitanje s obzirom na fakultet na kojem ispitanik studira ($\chi^2=176,362$; $df=12$; $p<0,001$). Iako većina studenata podržava predbračne spolne odnose, najvećim postotkom ističu se studenti Umjetničke akademije (85,1%), dok se studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta (61,4%) u većoj mjeri od ostalih studenata tome protive. Ipak, zanimljiv je podatak da čak četvrtina (25,0%) studenata Katoličkog bogoslovnog fakulteta nije dala odgovor na ovo pitanje. Također je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika u stavovima

⁶ Postoci su dobiveni zbrajanjem postotka onih koji se slažu i onih koji se u potpunosti slažu s navedenom tvrdnjom ili onih koji se ne slažu i onih koji se u potpunosti ne slažu s tvrdnjom; dakle, u radu je stupanj slaganja ili neslaganja s tvrdnjom izražen zbrajanjem dvije kategorije.

⁷ Postoci su dobiveni zbrajanjem dviju kategorija – »važno« i »vrlo važno«.

o predbračnim spolnim odnosima s obzirom na važnost religije ($\chi^2=197,015$; $df=8$; $p<0,001$). Distribucija postotaka pokazuje da je najviše onih koji se protive spolnim odnosima prije braka među ispitanicima kojima je religija u životu vrlo važna (25,7%), dok su među ostalim ispitanicima ti postoci znatno manji (od 0,6% do 3,2%).

Hipoteza H_1 kojom se pretpostavilo se da će se stavovi muškaraca i žena o kohabitaciji razlikovati, pri čemu će žene imati

negativnije stavove, testirana je mjerenjem dva instrumenta – *Skala stavova o kohabitaciji* i *Skala percepcije kohabitacije*. U svrhu provjere hipoteza na oba instrumenta korišteni su hi-kvadrat testovi.

Tablica 2. prikazuje distribucije odgovora prema spolu samo na onim česticama iz prvog instrumenta (*Skala stavova o kohabitaciji*) na kojima je utvrđena statistički značajna povezanost sa spolom.

Tablica 2.

Stavovi o kohabitaciji (muškarci i žene)

Tvrđnje	Poželjno je živjeti zajedno prije braka kako bi se utvrdila usklađenost budućih bračnih partnera				Par može živjeti zajedno čak i ako se ne namjerava vjenčati				Izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera				Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici su osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja			
	Spol muški		Spol ženski		Spol Muški		Spol ženski		Spol muški		Spol ženski		Spol muški		Spol ženski	
	f	%	n	%	f	%	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
Uopće se ne slažem	17	5,6	65	12,7	15	4,9	52	10,1	24	7,9	21	4,1	87	28,6	193	37,8
Ne slažem se	37	12,1	62	12,1	25	8,1	57	11,1	28	9,2	35	6,8	85	28,0	166	32,5
Ne znam, nisam siguran/na	53	17,3	73	14,2	55	17,9	70	13,6	65	21,4	117	22,9	102	33,6	130	25,4
Slažem se	126	41,2	178	34,7	118	38,4	192	37,4	136	44,7	224	43,8	24	7,9	12	2,3
U potpunosti se slažem	73	23,9	135	26,3	94	30,6	142	27,7	51	16,8	115	22,5	6	2,0	10	2,0
Ukupno	306	100,0	513	100,0	307	100,0	513	100,0	304	100,0	512	100,0	304	100,0	511	100,0

Hi-kvadrat testom utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u stavovima muškaraca i žena o tome je li *poželjno živjeti zajedno prije braka kako bi se utvrdila usklađenost budućih bračnih partnera* ($\chi^2=13,505$; $df=4$; $p=0,009$), pri čemu se muškarci (65,1%) u nešto većoj mjeri nego žene (61,0%) slažu ili u potpunosti slažu s navedenom tvrdnjom. Više muškaraca (69%) nego žena (65,1%) smatra da *par može živjeti zajedno čak i ako se ne namje-*

rava vjenčati ($\chi^2=11,097$; $df=4$; $p=0,025$). S druge pak strane, žene (66,3%) u nešto većoj mjeri od muškaraca (61,5%) drže da *izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera* ($\chi^2=9,627$; $df=4$; $p=0,047$), ali veći udio žena (70,3%) nego muškaraca (56,6%) ne smatra da su *partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja* ($\chi^2=23,594$; $df=4$; $p<0,001$).

Nadalje, hi-kvadrat testovi pokazali su nepostojanje statistički značajnih razlika u stavovima muškaraca i žena za sljedeće varijable prvog instrumenta: *Ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije su manje zadovoljni u braku; Ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije su skloniji bračnoj nevjeri; Ljudi koji žive zajedno prije braka skloniji su razvodu braka; Bračni partneri su obično sretniji i imaju bolju kvalitetu odnosa od*

izvanbračnih partnera; Bračna zajednica je pogodnija od izvanbračne zajednice za odgoj djece; Žene u izvanbračnoj zajednici ekonomski su neovisnije od žena u braku.

Razlika u rezultatima muškaraca i žena na kompozitnoj skali testirana je Mann-Whitney U testom. Utvrđeno je da nema statistički značajne razlike u prosječnim rangovima muškaraca i žena ($p=0,190$).

Tablica 3.
Percepcija kohabitacije (muškarci i žene)

Tvrdnje	Izvanbračna zajednica je trend				Izvanbračna zajednica je probni brak				Izvanbračna zajednica je bolji izbor od samačkog života				Izvanbračna zajednica zahtijeva manje seksualne vjernosti od braka			
	Spol		Spol		Spol		Spol		Spol		Spol		Spol			
	muški	ženski	Muški	ženski	muški	ženski	muški	ženski	muški	ženski	muški	ženski	muški	ženski		
	f	%	n	%	f	%	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
Uopće se ne slažem	29	9,5	53	10,4	23	7,5	38	7,5	40	13,1	88	17,2	77	25,3	202	39,8
Ne slažem se	46	15,0	104	20,5	40	13,1	58	11,4	39	12,7	105	20,5	76	25,0	117	23,0
Ne znam, nisam siguran/na	119	38,9	143	28,1	103	33,7	143	28,0	87	28,4	149	29,2	79	26,0	116	22,8
Slažem se	88	28,8	152	29,9	127	41,5	220	43,1	115	37,6	135	26,4	52	17,1	52	10,2
U potpunosti se slažem	24	7,8	56	11,0	13	4,2	51	10,0	25	8,2	34	6,7	20	6,6	21	4,1
Ukupno	306	100,0	508	100,0	306	100,0	510	100,0	306	100,0	511	100,0	304	100,0	508	100,0

Tablica 3. prikazuje distribucije odgovora prema spolu samo na onim česticama iz drugog instrumenta (*Skala percepcije kohabitacije*) na kojima je utvrđena statistički značajna povezanost sa spolom. Provedeni hi-kvadrat testovi također su pokazali statistički značajne razlike u percepciji izvanbračne zajednice s obzirom na spol. Prema podacima, nešto veći udio žena (40,9%) nego muškaraca (36,6%) izvanbračnu zajednicu smatra *trendom* ($\chi^2=12,136$; $df=4$; $p=0,016$) i *probim brakom* ($\chi^2=10,652$; $df=4$; $p=0,031$) (žene – 53,1%; muškarci – 45,7%). S druge pak strane, muškarci (45,8%) u većoj mjeri od žena (33,1%)

drže *izvanbračnu zajednicu boljim izborom od samačkog života* ($\chi^2=17,153$; $df=4$; $p=0,002$), dok 62,8% žena naspram 50,3 muškaraca ne misli da izvanbračna zajednica *zahtijeva manje seksualne vjernosti od braka* ($\chi^2=21,889$; $df=4$; $p<0,001$). Također je utvrđeno da ne postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena za sljedeće varijable drugog instrumenta – *Izvanbračna zajednica je: nestabilna zajednica, slobodniji stil života od braka, uobičajen način započinjanja prve zajednice, zamjena za brak, »život u grijehu«, prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni.*

Razlike u rezultatima muškaraca i žena na kompozitnim subskalama testirane su Mann-Whitney U testovima. Utvrđeno je da na subskalama *Izvanbračna zajednica kao nestabilna zajednica* i *Izvanbračna zajednica kao liberalnija zajednica* postoji statistički značajna razlika u prosječnim rangovima muškaraca i žena ($p=0,042$ i $p=0,001$), dok na subskali *Izvanbračna zajednica kao probni brak* nije utvrđena statistički značajna razlika u prosječnim rangovima muškaraca i žena ($p=0,079$). Stavu da je izvanbračna zajednica nestabilna zajednica skloniji su muškarci, koji su također i uvjereniji da je izvanbračna zajednica liberalnija zajednica od braka. Prema tome,

hipoteza kojom se pretpostavila razlika u stavovima muškaraca i žena o kohabitaciji je **djelomično potvrđena**.

Hipotezom H_2 pretpostavilo se postojanje razlika u stavovima o kohabitaciji između studenata i nezaposlenih, pri čemu će studenti imati pozitivnije stavove. U svrhu provjere korišteni su hi-kvadrat testovi i Mann-Whitney U testovi.

U tablici 4. prikazane su distribucije odgovora prema radnom statusu samo na onim česticama iz prvog instrumenta (*Skala stavova o kohabitaciji*) na kojima je utvrđena statistički značajna povezanost s radnim statusom.

Tablica 4.

Stavovi studenata i nezaposlenih o kohabitaciji

	Ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije su manje zadovoljni u braku				Ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije su skloniji bračnoj nevjeri				Ljudi koji žive zajedno prije braka skloniji su razvodu braka				Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici imaju češće spolne odnose			
	Radni status		Radni status		Radni status		Radni status		Radni status		Radni status		Radni status			
	studenti	nezaposleni	studenti	nezaposleni	studenti	nezaposleni	studenti	nezaposleni	studenti	nezaposleni	studenti	nezaposleni	studenti	nezaposleni		
	f	%	n	%	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Uopće se ne slažem	149	21,0	35	32,7	152	21,4	38	35,2	162	22,8	40	37,0	94	13,3	22	20,4
Ne slažem se	198	27,8	26	24,3	209	29,4	26	24,1	215	30,2	25	23,1	91	12,8	25	23,1
Ne znam, nisam siguran/na	260	36,6	30	28,0	271	38,2	31	28,7	258	36,3	33	30,6	390	55,0	45	41,7
Slažem se	81	11,4	9	8,4	54	7,6	8	7,4	51	7,2	7	6,5	89	12,6	10	9,3
U potpunosti se slažem	23	3,2	7	6,5	24	3,4	5	4,6	25	3,5	3	2,8	45	6,3	6	5,6
	711	100,0	107	100,0	710	100,0	108	100,0	711	100,0	108	100,0	709	100,0	108	100,0

Utvrđena je statistički značajna razlika između studenata i nezaposlenih prema tvrdnji da su *ljudi koji žive zajedno prije braka nezadovoljniji u braku* ($\chi^2=11,574$; $df=4$; $p=0,021$), pri čemu nezaposleni (57,0%) iskazuju veći stupanj neslaganja s navedenim. Nezaposleni ispitanici

(59,3%) iskazuju i veći stupanj neslaganja sa sljedećim tvrdnjama: *partneri koji žive zajedno prije braka skloniji su bračnoj nevjeri* ($\chi^2=11,291$; $df=4$; $p=0,023$) – 59,3% nezaposlenih, *partneri koji žive prije braka skloniji su razvodu braka* ($\chi^2=10,410$; $df=4$; $p=0,034$) – 60,1% nezaposlenih),

partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici imaju češće spolne odnose ($\chi^2=14,426$; $df=4$; $p=0,006$) – 43,5% nezaposlenih.

Za sljedeće varijable nije utvrđena statistički značajna razlika između studenata i nezaposlenih: *Poželjno je živjeti zajedno prije braka kako bi se utvrdila usklađenost budućih bračnih partnera; Par može živjeti zajedno čak i ako se ne namjerava vjenčati; Bračni partneri su obično sretniji i imaju bolju kvalitetu odnosa od izvanbračnih partnera; Bračna zajednica je pogodnija od izvanbračne zajednice za odgoj djece; Izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera; Žene u izvanbračnoj zajednici ekonomski su neovisnije od žena u braku; Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici su osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja; Izvanbračna zajednica je: nestabilna zajednica, slobodniji stil života od braka, uobičajen način započinjanja prve zajednice, trend, probni brak, zamjena za brak, bolji izbor od samaćkog života, »život u grijehu«, zahtijeva manje seksualne vjernosti od braka, prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni.*

Razlika u rezultatima studenata i nezaposlenih na kompozitnoj skali testirana je Mann-Whitney U testom. Utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u

prosječnim rangovima između studenata i nezaposlenih ($p=0,046$) pri čemu studenti imaju niži prosječan rang od nezaposlenih. Hi-kvadrat testovi korišteni su za testiranje povezanosti pojedinih čestica iz drugog instrumenta (*Skala percepcije kohabitacije*) s radnim statusom, no kod nijedne čestice nije utvrđena statistički značajna povezanost. U skladu s tim, razlike u rezultatima studenata i nezaposlenih na kompozitnim subskalama tog instrumenta (testirane Mann-Whitney U testovima) također se nisu pokazale statistički značajnima niti na jednoj od tri subskale.

S obzirom na to da na velikoj većini varijabli nije utvrđena statistički značajna razlika između studenata i nezaposlenih u stavovima o kohabitaciji, **hipoteza se ne može smatrati potvrđenom.**

Hipotezom H_3 pretpostavilo se da će se studenti međusobno razlikovati u stavovima o kohabitaciji ovisno o fakultetu na kojem studiraju. Testiranje ove hipoteze napravljeno je Kruskal-Wallisovim testovima na svakoj pojedinoj čestici oba instrumenta koja su mjerila stavove o kohabitaciji, kao i na kompozitnoj skali prvog instrumenta i tri kompozitne subskale drugog instrumenta.

Tablica 5.

Rezultati Kruskal-Wallisovih testova za testiranje razlika u stavovima o kohabitaciji s obzirom na fakultet (1. instrument)

Čestice	Fakultet	N	M	Prosječni rang	Rezultat Kruskal-Wallisovih testova (χ^2 (df); p)	Statistički značajne razlike
Poželjno je živjeti zajedno prije braka kako bi se utvrdila usklađenost budućih bračnih partnera	1. Pomorski fakultet	99	3,88	414,07	$\chi^2(6)=88,731$; p<0,001	2<1,3,4,5,6,7 7<1,3
	2. Katolički bogoslovni fakultet	44	1,77	120,56		
	3. Umjetnička akademija	101	3,91	415,12		
	4. Pravni fakultet	113	3,50	350,00		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	3,70	374,34		
	6. Filozofski fakultet	126	3,72	384,11		
	7. Ekonomski fakultet	126	3,26	313,00		
Par može živjeti zajedno čak i ako se ne namjerava vjenčati	1. Pomorski fakultet	99	3,96	406,49	$\chi^2(6)=120,100$; p<0,001	2<1,3,4,5,6,7 4<1,3,6 7<1,3
	2. Katolički bogoslovni fakultet	44	1,75	96,68		
	3. Umjetnička akademija	101	4,22	452,75		
	4. Pravni fakultet	113	3,46	315,54		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	3,84	373,26		
	6. Filozofski fakultet	126	3,88	393,65		
	7. Ekonomski fakultet	127	3,53	322,48		
Ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije su manje zadovoljni u braku	1. Pomorski fakultet	99	2,27	318,88	$\chi^2(6)=52,706$; p<0,001	3<2,5,7 2>1,4,5,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	43	3,40	518,71		
	3. Umjetnička akademija	101	2,07	278,93		
	4. Pravni fakultet	112	2,48	355,86		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	103	2,49	363,17		
	6. Filozofski fakultet	126	2,44	350,09		
	7. Ekonomski fakultet	127	2,69	391,31		
Ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije su skloniji bračnoj nevjeri	1. Pomorski fakultet	99	2,21	315,62	$\chi^2(6)=47,466$; p<0,001	2>1,3,4,5,6 7>1,3,6
	2. Katolički bogoslovni fakultet	43	3,19	495,81		
	3. Umjetnička akademija	101	2,11	296,16		
	4. Pravni fakultet	112	2,48	365,48		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	2,45	366,68		
	6. Filozofski fakultet	126	2,22	321,25		
	7. Ekonomski fakultet	125	2,70	403,05		
Ljudi koji žive zajedno prije braka skloniji su razvodu braka	1. Pomorski fakultet	99	2,21	319,86	$\chi^2(6)=63,102$; p<0,001	3<4,5,7 2>1,3,4,5,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	43	3,33	524,83		
	3. Umjetnička akademija	101	1,96	272,53		
	4. Pravni fakultet	113	2,46	373,95		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	103	2,43	371,78		
	6. Filozofski fakultet	126	2,21	325,65		
	7. Ekonomski fakultet	126	2,60	395,04		

Čestice	Fakultet	N	M	Prosječni rang	Rezultat Kruskal-Wallisovih testova (χ^2 (df); p)	Statistički značajne razlike
Bračni partneri su obično sretniji i imaju bolju kvalitetu odnosa od izvanbračnih partnera	1. Pomorski fakultet	98	2,85	343,46	$\chi^2(6)=75,779$; p<0,001	2>1,3,4,5,6,7 3<1,4,5,7 6<5
	2. Katolički bogoslovni fakultet	44	4,02	538,77		
	3. Umjetnička akademija	101	2,30	251,60		
	4. Pravni fakultet	113	2,99	370,45		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	103	3,20	405,17		
	6. Filozofski fakultet	126	2,74	323,00		
	7. Ekonomski fakultet	127	2,99	368,19		
Bračna zajednica je pogodnija od izvanbračne zajednice za odgoj djece	1. Pomorski fakultet	99	3,70	357,52	$\chi^2(6)=62,909$; p<0,001	3<1,4,5,7, 2>1,3,4,5,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	44	4,66	523,53		
	3. Umjetnička akademija	100	3,12	262,74		
	4. Pravni fakultet	113	3,83	372,14		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	103	4,04	402,21		
	6. Filozofski fakultet	126	3,54	326,92		
	7. Ekonomski fakultet	127	3,74	350,02		
Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici su osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja	1. Pomorski fakultet	99	2,01	341,99	$\chi^2(6)=50,968$; p<0,001	5>3,6 7>1,3,4,6
	2. Katolički bogoslovni fakultet	42	2,19	374,07		
	3. Umjetnička akademija	101	1,74	279,03		
	4. Pravni fakultet	113	2,07	353,48		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	103	2,29	402,70		
	6. Filozofski fakultet	126	1,81	304,43		
	7. Ekonomski fakultet	125	2,51	433,32		

Testovi usporedbe parova (eng. *Pairwise Comparisons*) pokazali su da studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta imaju statistički značajno negativniji stav od studenata svih drugih fakulteta o predbračnoj kohabitaciji u svrhu provjere kompatibilnosti partnera, a studenti Pomorskog fakulteta i studenti Umjetničke akademije statistički značajno pozitivniji stav od studenata Ekonomskog fakulteta.

Studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta imaju negativniji stav od ostalih studenata o zajedničkom životu partnera bez namjere sklapanja braka, dok studenti Umjetničke akademije, Pomorskog i Filozofskog fakulteta o tome imaju pozitivniji stav od studenata Pravnog i Ekonomskog fakulteta.

Studenti Umjetničke akademije imaju negativniji stav od studenata Katoličkog

bogoslovnog, Ekonomskog i Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje prema tvrdnji da su *ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije u braku nezadovoljniji*. S druge strane, studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta o ovome izražavaju pozitivniji stav od studenata Pomorskog, Pravnog, Filozofskog, Ekonomskog fakulteta te Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje.

Studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta također imaju značajno pozitivniji stav od studenata Pomorskog, Pravnog, Filozofskog, Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje te studenata Umjetničke akademije prema tvrdnji da iskustvo predbračne kohabitacije podrazumijeva i veću vjerojatnost bračne nevjere. Također, studenti Ekonomskog fakulteta prema navedenoj tvrdnji imaju značajno pozitivniji

stav od studenata Pomorskog i Filozofskog fakulteta te studenata Umjetničke akademije.

Nadalje, studenti Umjetničke akademije razlikuju se od studenata Pravnog, Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje i Ekonomskog fakulteta po tome što imaju negativniji stav prema tvrdnji da su *izvanbračni partneri kasnije skloniji razvodu braka*. No, studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta i ovdje se razlikuju od studenata svih ostalih fakulteta svojim pozitivnijim stavom prema navedenoj tvrdnji.

Studenti Umjetničke akademije imaju negativniji stav od studenata drugih fakulteta (izuzev studenata Katoličkog bogoslovnog fakulteta) prema tvrdnji da su *bračni partneri sretniji* i da *imaju bolju kvalitetu odnosa od izvanbračnih*, dok studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta prema navedenom izražavaju značajno pozitivniji stav od svih ostalih studenata.

Studenti Umjetničke akademije u odnosu na studente Pomorskog, Pravnog, Ekonomskog i Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje imaju negativniji

stav o tome da je *bračna zajednica pogodnija od izvanbračne za odgoj djece*, dok studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta imaju značajno pozitivniji stav o tome u odnosu na sve ostale studente.

Studenti Ekonomskog fakulteta imaju značajno pozitivniji stav od studenata Pomorskog i Pravnog fakulteta, Filozofskog fakulteta te studenata Umjetničke akademije o tome da su *izvanbračni partneri osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja*, u čemu se značajno razlikuju i studenti Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje koji u odnosu na studente Umjetničke akademije i studente Filozofskog fakulteta imaju pozitivniji stav o ovoj tvrdnji.

Rezultati su pokazali da nema statistički značajnih razlika u stavovima između studenata različitih fakulteta za varijable: *Izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera, Žene u izvanbračnoj zajednici ekonomski su neovisnije od žena u braku, Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici imaju češće spolne odnose*.

Tablica 6.

Rezultati Kruskal-Wallisovog testa za testiranje razlika u rezultatu na skali stavova o kohabitaciji s obzirom na fakultet

Fakultet	N	M	Prosječni rang	Rezultat Kruskal-Wallisovih testova (χ^2 (df); p)	Statistički značajne razlike
1. Pomorski fakultet	98	38,28	377,59	$\chi^2(6)=106,467$; p<0,001	2<1,3,4,5,6,7 7<3,6 3>5
2. Katolički bogoslovni fakultet	41	29,00	108,29		
3. Umjetnička akademija	100	40,40	448,63		
4. Pravni fakultet	108	36,74	328,69		
5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	98	36,40	314,71		
6. Filozofski fakultet	124	38,71	395,88		
7. Ekonomski fakultet	119	35,85	296,47		

Utvrđeno je da na ukupnoj skali stavova o kohabitaciji postoji statistički značajna razlika u prosječnom rang s obzirom na to koji fakultet studenti pohađaju. Prema

rezultatima, studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta imaju značajno negativnije stavove o kohabitaciji od studenata svih ostalih fakulteta.

Tablica 7.

Rezultati Kruskal-Wallisovih testova za testiranje razlika u percepciji kohabitacije s obzirom na fakultet (2. instrument)

Čestice	Fakultet	N	M	Prosječni rang	Rezultat Kruskal-Wallisovih testova (χ^2 (df); p)	Statistički značajne razlike
Izvanbračna zajednica je nestabilna zajednica	1. Pomorski fakultet	99	2,65	342,34	$\chi^2(6)=84,167$; $p<0,001$	3<1,2,4,5,7 6<2,4,5 2>1,4,5,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	3,98	544,98		
	3. Umjetnička akademija	101	2,12	253,56		
	4. Pravni fakultet	113	2,97	396,61		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	3,01	405,17		
	6. Filozofski fakultet	126	2,46	309,44		
	7. Ekonomski fakultet	128	2,70	350,26		
Izvanbračna zajednica je slobodniji stil života od braka	1. Pomorski fakultet	99	3,57	359,21	$\chi^2(6)=17,441$; $p=0,008$	3<4,6
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	3,29	331,29		
	3. Umjetnička akademija	101	3,21	293,31		
	4. Pravni fakultet	113	3,64	373,65		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	3,55	350,42		
	6. Filozofski fakultet	126	3,70	393,50		
	7. Ekonomski fakultet	128	3,59	360,39		
Izvanbračna zajednica je uobičajen način započinjanja prve zajednice	1. Pomorski fakultet	99	3,58	374,05	$\chi^2(6)=36,739$; $p<0,001$	2<1,3,4,5,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	2,48	204,89		
	3. Umjetnička akademija	101	3,62	376,59		
	4. Pravni fakultet	113	3,34	324,28		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	3,53	360,91		
	6. Filozofski fakultet	126	3,66	396,23		
	7. Ekonomski fakultet	128	3,42	335,61		
Izvanbračna zajednica je trend	1. Pomorski fakultet	99	2,89	314,22	$\chi^2(6)=32,727$; $p<0,001$	3<2,4,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	3,49	423,13		
	3. Umjetnička akademija	101	2,64	276,07		
	4. Pravni fakultet	113	3,13	361,34		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	3,10	354,16		
	6. Filozofski fakultet	126	3,28	387,42		
	7. Ekonomski fakultet	128	3,29	389,60		
Izvanbračna zajednica je zamjena za brak	1. Pomorski fakultet	99	2,85	349,12	$\chi^2(6)=16,573$; $p=0,011$	2<3,4,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	2,33	251,36		
	3. Umjetnička akademija	101	2,93	361,45		
	4. Pravni fakultet	113	2,96	369,80		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	2,81	335,28		
	6. Filozofski fakultet	126	3,00	374,62		
	7. Ekonomski fakultet	128	3,03	378,70		

Čestice	Fakultet	N	M	Prosječni rang	Rezultat Kruskal-Wallisovih testova (χ^2 (df); p)	Statistički značajne razlike
Izvanbračna zajednica je bolji izbor od samačkog života	1. Pomorski fakultet	99	3,07	379,53	$\chi^2(6)=36,139$; $p<0,001$	2<1,4,5,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	2,09	221,41		
	3. Umjetnička akademija	101	2,76	323,63		
	4. Pravni fakultet	113	2,85	341,28		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	3,23	405,53		
	6. Filozofski fakultet	126	2,90	347,33		
	7. Ekonomski fakultet	128	3,17	394,67		
Izvanbračna zajednica je »život u grijehu«	1. Pomorski fakultet	99	2,09	321,09	$\chi^2(6)=101,401$; $p<0,001$	3<2,4,5,6,7 2>1,4,5,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	4,27	601,67		
	3. Umjetnička akademija	101	1,65	254,59		
	4. Pravni fakultet	113	2,32	361,40		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	2,27	360,24		
	6. Filozofski fakultet	126	2,24	345,57		
	7. Ekonomski fakultet	128	2,41	378,32		
Izvanbračna zajednica zahtijeva manje seksualne vjernosti od braka	1. Pomorski fakultet	99	2,33	355,58	$\chi^2(6)=40,420$; $p<0,001$	3<2,4,5,7 6<2,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	2,85	445,17		
	3. Umjetnička akademija	101	1,84	276,20		
	4. Pravni fakultet	113	2,38	368,69		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	2,40	371,88		
	6. Filozofski fakultet	126	2,04	308,87		
	7. Ekonomski fakultet	128	2,61	404,24		
Izvanbračna zajednica prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni	1. Pomorski fakultet	99	3,35	330,21	$\chi^2(6)=14,649$; $p=0,023$	2>7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	46	3,86	429,81		
	3. Umjetnička akademija	101	3,32	335,10		
	4. Pravni fakultet	113	3,47	350,41		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	104	3,58	371,55		
	6. Filozofski fakultet	126	3,63	382,10		
	7. Ekonomski fakultet	128	3,36	327,52		

Testovi usporedbe parova (eng. *Pairwise Comparisons*) pokazali su da studenti Umjetničke akademije imaju statistički značajno negativniji stav o izvanbračnoj zajednici kao *nestabilnoj zajednici*, u odnosu na studente Pomorskog, Pravnog, Ekonomskog fakulteta, Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje te studenata Katoličkog bogoslovnog fakulteta koji prema navedenoj tvrdnji imaju značajno pozitivniji stav u odnosu na sve ostale studente.

Studenti Umjetničke akademije imaju negativniji stav od studenata Pravnog i Filozofskog fakulteta o izvanbračnoj zajed-

nici kao *slobodnijem stilu života od braka*, dok studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta imaju negativniji stav od studenata svih drugih fakulteta o izvanbračnoj zajednici kao *uobičajenom načinu započinjanja prve zajednice*.

Studenti Umjetničke akademije razlikuju se od studenata Pravnog, Filozofskog, Ekonomskog i Katoličkog bogoslovnog fakulteta u negativnijem stavu o izvanbračnoj zajednici kao *trendu*, dok studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta imaju negativniji stav o izvanbračnoj zajednici kao *zamjeni za brak* od studenata Umjetničke

akademije te studenata Pravnog, Filozofskog i Ekonomskog fakulteta.

Studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta razlikuju se od studenata Pomorskog, Pravnog, Filozofskog, Ekonomskog i Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje svojim negativnijim stavom o izvanbračnoj zajednici kao *alternativi za samački život*.

Studenti Umjetničke akademije razlikuju se od studenata Pravnog, Ekonomskog, Filozofskog fakulteta i Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje budući imaju negativniji stav o izvanbračnoj zajednici kao »*životu u grijehu*«, dok studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta o tome

imaju statistički značajno pozitivniji stav od svih ostalih studenata.

Studenti Umjetničke akademije izražavaju pozitivniji stav o izvanbračnoj zajednici kao *zajednici koja zahtijeva manje seksualne vjernosti od braka* od studenata Pravnog, Filozofskog i Ekonomskog fakulteta te studenata Katoličkog bogoslovnog fakulteta koji u najvećoj mjeri izražavaju pozitivni stav o izvanbračnoj zajednici kao *zajednici koja prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni*.

No, nije pronađena statistički značajna razlika u stavovima studenata različitih fakulteta za varijablu *Izvanbračna zajednica je probni brak*.

Tablica 8.

Rezultati Kruskal-Wallisovih testova za testiranje razlika u percepciji kohabitacije s obzirom na fakultet (kompozitne subskale 2. instrumenta)

Čestice	Fakultet	N	M	Prosječni rang	Rezultat Kruskal-Wallisovih testova (χ^2 (df); p)	Statistički značajne razlike
Izvanbračna zajednica kao nestabilna zajednica	1. Pomorski fakultet	99	9,49	331,65	$\chi^2(6)=88,179$; p<0,001	3<1,2,4,5,7 2>1,3,4,5,6,7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	37	14,27	571,22		
	3. Umjetnička akademija	99	8,00	240,91		
	4. Pravni fakultet	109	10,35	376,52		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	102	10,14	374,58		
	6. Filozofski fakultet	125	9,08	303,79		
	7. Ekonomski fakultet	125	10,26	380,13		
Izvanbračna zajednica kao probni brak	1. Pomorski fakultet	98	9,04	333,41	$\chi^2(6)=17,579$; p=0,007	3<7
	2. Katolički bogoslovni fakultet	41	8,76	300,70		
	3. Umjetnička akademija	101	8,75	308,51		
	4. Pravni fakultet	113	9,50	368,90		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	103	9,14	338,84		
	6. Filozofski fakultet	126	9,71	384,44		
	7. Ekonomski fakultet	125	9,74	392,72		
Izvanbračna zajednica kao liberalnija zajednica	1. Pomorski fakultet	98	9,98	358,64	$\chi^2(6)=20,385$; p=0,002	2<5 3<5,6
	2. Katolički bogoslovni fakultet	42	9,29	281,92		
	3. Umjetnička akademija	101	9,29	294,95		
	4. Pravni fakultet	111	9,98	355,85		
	5. Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje	103	10,37	394,93		
	6. Filozofski fakultet	126	10,23	378,98		
	7. Ekonomski fakultet	126	10,12	361,68		

Kruskal-Wallisovim testovima na svakoj subskali drugog instrumenta utvrđeno je da na sve tri subskale postoji statistički značajna razlika u prosječnom rangu s obzirom na to koji fakultet studenti pohađaju. Prema podacima, studenti Umjetničke akademije izražavaju negativniji stav o *izvanbračnoj zajednici kao nestabilnoj zajednici* od ostalih studenata, dok studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta prema istoj tvrdnji imaju značajno pozitivniji stav. Nadalje, studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta imaju značajno negativniji stav od studenata Ekonomskog, Filozofskog i Pravnog fakulteta o *izvanbračnoj zajednici kao probnom braku*, ali i negativniji stav od

ostalih studenata o *izvanbračnoj zajednici kao liberalnijoj zajednici*. Iz svega ovoga može se zaključiti da je hipoteza kojom se pretpostavilo da će se studenti međusobno razlikovati u stavovima o kohabitaciji ovisno o fakultetu na kojem studiraju **potvrđena**.

Hipotezom H_4 pretpostavljeno je da će ispitanici koji procjenjuju veću važnost religije u svom životu imati negativnije stavove o kohabitaciji. U svrhu provjere hipoteze izračunate su Spearmanove korelacije između važnosti religije sa svakom pojedinom tvrdnjom u instrumentu, kao i s kompozitnim mjerama.

Tablica 9.

Korelacije važnosti religije i stavova o kohabitaciji

Varijable	Koliko vam je religija važna u životu		
	Spearmanov ρ	p	N
Poželjno je živjeti zajedno prije braka kako bi se utvrdila usklađenost budućih bračnih partnera	-0,438	<0,001	820
Par može živjeti zajedno čak i ako se ne namjerava vjenčati	-0,525	<0,001	821
Ljudi koji žive zajedno prije braka, kasnije su manje zadovoljni u braku	0,298	<0,001	817
Ljudi koji žive zajedno prije braka, kasnije su skloniji bračnoj nevjeri	0,227	<0,001	817
Ljudi koji žive zajedno prije braka skloniji su razvodu braka	0,262	<0,001	818
Bračni partneri su obično sretniji i imaju bolju kvalitetu odnosa od izvanbračnih partnera	0,404	<0,001	819
Bračna zajednica je pogodnija od izvanbračne zajednice za odgoj djece	0,420	<0,001	819
Izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera	0,173	<0,001	817
Žene u izvanbračnoj zajednici ekonomski su neovisnije od žena u braku	0,008	0,816	806
Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici su osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja	0,213	<0,001	816
Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici imaju češće spolne odnose	0,049	0,159	816
SKALA 1 – KOMPOZITNO	-0,480	<0,001	792

Prema podacima iz tablice 7., statistički značajna povezanost nije utvrđena samo za dvije varijable – *Žene u izvanbračnoj zajednici ekonomski su neovisnije od žena u braku* i *Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici imaju češće spolne odnose*, dok su kod svih ostalih tvrdnji utvrđene statistički značajne povezanosti sa samoprocjenom religioznosti. Podaci pokazuju da, što je veća važnost religije, to je negativniji stav o predbračnoj kohabitaciji u svrhu *pro-*

vjere kompatibilnosti partnera i negativniji stav prema tvrdnji *par može živjeti zajedno čak i ako se ne namjerava vjenčati*. S druge pak strane, što je veća važnost religije, to je pozitivniji stav prema tvrdnji *bračna zajednica je pogodnija od izvanbračne zajednice za odgoj djece* i tvrdnji *bračni partneri su obično sretniji i imaju bolju kvalitetu odnosa od izvanbračnih partnera*. Dakle, što je veća važnost religije, to je manje poželjna kohabitacija.

Tablica 10.

Korelacije važnosti religije i percepcije kohabitacije

Varijable	Koliko vam je religija važna u životu		
	Spearmanov ρ	p	N
1. Nestabilna zajednica	0,450	<0,001	817
2. Slobodniji stil života od braka	0,062	0,075	817
3. Uobičajen način započinjanja prve zajednice	-0,264	<0,001	810
4. Trend	0,176	<0,001	815
5. Probni brak	0,020	0,057	817
6. Zamjena za brak	-0,040	0,257	818
7. Bolji izbor od samačkog života	-0,076	0,030	818
8. »Život u grijehu«	0,522	<0,001	816
9. Zahtijeva manje seksualne vjernosti od braka	0,274	<0,001	813
10. Prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni	0,039	0,268	815
Subskala 1: Izvanbračna zajednica kao nestabilna zajednica	0,516	<0,001	802
Subskala 2: Izvanbračna zajednica kao probni brak	0,066	0,061	813
Subskala 3: Izvanbračna zajednica kao liberalnija zajednica	-0,022	0,529	812

Podaci iz Tablice 10. pokazuju da, što je veća važnost religije, to je pozitivniji stav o kohabitaciji kao *»životu u grijehu«*, te kohabitaciji kao *nestabilnoj zajednici*. Prema tome, hipoteza kojom se pretpostavilo da će ispitanici koji procjenjuju veću važnost religije u svom životu imati negativnije stavove o kohabitaciji je **potvrđena**.

RASPRAVA

Rezultati istraživanja pokazali su da više od polovice ispitanika smatra da *par-*

neri mogu živjeti zajedno čak i ako se ne namjeravaju vjenčati, i da je predbračna kohabitacija ustvari *poželjna kako bi se utvrdila kompatibilnost budućih bračnih partnera*, što sugerira zaključak da mladi kohabitaciju doživljavaju *uobičajenim načinom započinjanja prve zajednice*, odnosno *probnim brakom*. Ovi podaci najbolji su pokazatelji otvorenosti mladih prema izvanbračnim zajednicama, ali ponajviše kao privremenoj fazi koja u konačnici vodi braku, što je u skladu s ranijim istraživanji-

ma prema kojima većina mladih kohabitacija doživljava dobrim načinom testiranja veze i otkrivanja dovoljne kompatibilnosti partnera, ali i testiranja svoje osobne dora-slosti instituciji braka (Thorthon i Young de Marco, 2001.; Ambert, 2005.; Manning i sur., 2007.; Qu i Weston, 2008.; Bartolac, 2013.).

Mladi kohabitaciju smatraju *slobodnijim načinom života od braka koji prevladava među ljudima koji su liberalniji i manje religiozni*, i slažu se s time da *izvanbračni partneri lakše prekidaju vezu od bračnih partnera*. Razlog tome vjerojatno se može pronaći u činjenici da za prekid takve zajednice nisu potrebne nikakve formalnosti, što nije slučaj s brakom. Neka su ranija istraživanja pokazala da su izvanbračni partneri skloniji prekidu od bračnih (Brown i Booth, 1996.; Bumpass i Lu, 2000.; Manning i Smock, 2005.; Bartolac, 2013.), što još jednom sugerira tezu da je kohabitacija za mnoge jedna od faza bračnog procesa (Bartolac, 2013.). S ovim se mogu povezati mišljenja ispitanika prema kojima je *bračna zajednica pogodnija za odgoj djece od izvanbračne*, upravo zbog visokog rizika od prekida izvanbračne zajednice, pa neki autori zaključuju da djeca rođena u izvanbračnoj zajednici imaju nestabilniji obiteljski život u usporedbi s djecom rođenoj u bračnoj zajednici (Popenoe i Whitehead, 2002.).

Prema većini ispitanika, zajednički život prije braka nije povezan s *kasnijim bračnim nezadovoljstvom, bračnom nevjerom ili pak razvodom braka*, što je u kontradikciji s nekim starijim stranim istraživanjima prema kojima je predbračna kohabitacija povezana s većim bračnim sukobom i lošijom komunikacijom i na taj način povećava vjerojatnost razvoda braka (Thomson i Collela, 1992.; Popenoe i Whitehead, 2002.; Kamp Dush i sur., 2003.). No, neka ranija istraživanja, kao i ovo istraživanje, zagovaraju

tezu prema kojoj je predbračna kohabitacija dobar način »testiranja veze« i upravo će zajednički život prije braka poboljšati šanse parova za nastavak sretnog braka (Haskey, 2001.; Johnson, 2005.; Bartolac, 2013.). Više od polovice ispitanika ne misli da su *izvanbračni partneri osobe nižeg socioekonomskog statusa i nižeg obrazovanja*, što je također u kontradikciji s ranijim nalazima, prema kojima su kohabitaciji skloniji oni lošije financijske situacije pa im u tom smislu brak predstavlja veliku odgovornost (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Ipak, kohabitacija je nekada bila izraženija među nižim socioekonomskim slojevima kada se čak trošak vjenčanja spominjao kao razlog zbog kojega se živjelo u nevjenčanoj zajednici. I danas se mladi diljem svijeta odlučuju na predbračnu kohabitaciju iz financijskih razloga, jer su na taj način u mogućnosti dijeliti troškove života sa svojim partnerom, uz pretpostavku da oba partnera financijski doprinose (Edmondson, 1997.; Rojas, 2007.; Thornton i sur., 2007.), pa se pretpostavlja da će mladi visoko obrazovani pojedinci orijentirani k postizanju karijere sve više prihvaćati kohabitaciju kao privremenu fazu koja vodi ka braku.

Više od polovice ispitanike religiju procjenjuje važnom, pri čemu studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta religiju procjenjuju važnijom u mnogo većoj mjeri od studenata svih drugih fakulteta, što je svakako očekivani podatak. S druge pak strane, za studente Umjetničke akademije religija se pokazala manje važnom u većoj mjeri nego kod ostalih studenata. No, unatoč visokom postotku onih koji se deklariraju religioznima, ipak većina mladih podržava spolne odnose prije braka, što pokazuje da mladi vole isticati svoju religioznost, ali s druge strane, neke aspekte života promatraju kroz osobnu perspektivu, koja je manje sukladna katoličkom svjetonazoru. Ovi podaci odgovaraju ranijim istraživa-

njima prema kojima velika većina mladih podržava spolne odnose prije braka misleći pritom da suzdržavanje od istih prije braka nije potrebno (Pažin i Vuletić, 2011.; EVS, 1999.). Ipak, potrebno je naglasiti da su oni ispitanici kojima je religija vrlo važna (studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta) izrazili viši stupanj neodobravanja predbračnih spolnih odnosa, za razliku od onih kojima je religija manje važna (studenti Umjetničke akademije), i koji su skloniji podržavanju istih. Slijedom toga, ispitanici koji religiju procjenjuju nevažnom, skloniji su zajedničkom životu partnera prije braka, za razliku od ispitanika koji religiju procjenjuju važnom i vrlo važnom i koji planiraju sklapanje braka i rođenje djece bez iskustva predbračne kohabitacije. S obzirom na navedeno, moguće je zaključiti da su religiozniji pojedinci skloniji čuvanju tradicionalnih obiteljskih vrednota. Dobiveni rezultati u skladu su s istraživanjima prema kojima su manje religiozni ispitanici skloniji alternativnim životnim stilovima, odnosno odobravanju i prihvaćanju kohabitacije kao oblika partnerske zajednice, a oni kojima je religija važna, promišljanju djece i braka kao smisla i sreće u životu (EVS, 1999., 2008.; Aračić i Nikodem, 2000.; Nikodem i sur., 2010.; Baloban i sur. 2010.; Bartolac, 2013.).

Istraživanje je pokazalo razlike u stavovima muškaraca i žena o kohabitaciji, pri čemu muškarci u većoj mjeri od žena smatraju kako *parovi mogu živjeti zajedno čak i ako se ne namjeravaju vjenčati* te je prema njihovom mišljenju *kohabitacija liberalnija zajednica od braka* i svakako je *bolji izbor od samačkog života*. S druge strane, žene u većoj mjeri od muškaraca, kohabitaciju smatraju *trendom ili probnim brakom*. Ovi podaci također idu u prilog ranijim nalazima istraživanja prema kojima žene visoko vrednuju obitelj i brak (Tomić-Koludrović i Kunac, 2000.; Whitehead i Po-

penoe, 2000.; Rotariu, 2006.; Qu i Weston, 2008.; Valentová, 2011.; Bartolac, 2013.). Utvrđena je razlika studenata i nezaposlenih u stavovima o kohabitaciji, ali samo za četiri varijable, s kojima se nezaposleni u većoj mjeri od studenata ne slažu: *Ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije su manje zadovoljni u braku*, *Ljudi koji žive zajedno prije braka kasnije su skloniji bračnoj nevjeri*, *Ljudi koji žive zajedno prije braka skloniji su razvodu braka*, *Partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici imaju češće spolne odnose*. S obzirom na navedeno, nije moguće donijeti nekakav opći zaključak. Stoga su potrebna daljnja istraživanja na većem uzorku nezaposlenih, kako bi se dobiveni nalazi mogli valjano interpretirati.

Međutim, dobivena je statistički značajna razlika u stavovima studenata o kohabitaciji s obzirom na fakultet na kojem studiraju i to za većinu varijabli. Kao što se i očekivalo, studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta izrazili su značajno negativnije stavove od svih ostalih studenata za sve ispitane tvrdnje o izvanbračnoj zajednici, što odgovara njihovim tradicionalnijim svjetonazorima, dok su studenti Umjetničke akademije izrazili mnogo pozitivnije stavove o izvanbračnoj zajednici od svih ostalih studenata. No, kada se sagledaju svi ostali fakulteti, dolazi se do zaključka da studenti Pravnog i Ekonomskog fakulteta te Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje imaju negativnije stavove o kohabitaciji od studenata Filozofskog i Pomorskog fakulteta. Naime, studenti Pravnog fakulteta tijekom studiranja kao obvezni predmet slušaju »Obiteljsko pravo«, pa su u tom smislu vrlo dobro upoznati s problematikom bračnih i izvanbračnih zajednica u Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske. Upravo iz tog razloga, čine se opravdanim njihovi pozitivniji stavovi o braku. Studenti Fakulteta elektrotehnike,

strojarstva i brodogradnje školuju se za zanimanja koja su u današnje vrijeme najtraženija na tržištu rada, pa zbog toga nemaju prepreke za brak i imanje djece, a što se tiče studenata Pomorskog fakulteta, objašnjenje za ovakve nalaze istraživanja nalazimo u činjenici da se radi o pojedincima koji su spremni na život odvojen (privremeno) od obitelji, pa u tom smislu manje vrednuju bračnu zajednicu. No, nekakvo suvislo objašnjenje zbog čega studenti Ekonomskog fakulteta više preferiraju bračnu zajednicu od studenata Filozofskog fakulteta koji su skloniji izvanbračnoj zajednici, nije moguće naći, s obzirom na to da se radi o šarolikoj populaciji koja upisuje spomenute fakultete. Konačno, pokazalo se točnim da će ispitanici koji procjenjuju veću važnost religije u svom životu imati negativnije stavove o izvanbračnoj zajednici, što se s obzirom na kršćanski svjetonazor, čini sasvim logičnim objašnjenjem.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja, unatoč isticanju visokog stupnja religioznosti, pokazuju da mladi većinom podržavaju predbračne spolne odnose i odobravaju predbračnu kohabitaciju, koja je prema njihovom mišljenju poželjna u svrhu provjere kompatibilnosti partnera i kasnijeg sretnijeg braka. Ipak, drže da je riječ o zajednici koja prevladava među liberalnijim pojedincima. Iako istraživanje nije pokazalo postojanje rodni razlika u stavovima o kohabitaciji na razini svih ispitanih čestica, ipak rezultati pokazuju da muškarci kohabitaciju smatraju liberalnijom zajednicom u većoj mjeri od žena, dok su žene sklonije smatrati je trendom. Razlike između studenata i nezaposlenih u stavovima o kohabitaciji nisu se pokazale vrlo značajne, no treba napomenuti da je u uzorku bio uključen relativno mali broj nezaposlenih mladih u dobi od 18

do 30 godina, pa bi u budućim istraživanjima svakako trebalo uključiti veći broj nezaposlenih ispitanika, što bi možda dovelo do drukčijih ukupnih rezultata i omogućilo pouzdanije usporedbe ove dvije skupine ispitanika. Ujedno, pri interpretaciji rezultata svakako treba uzeti u obzir da su studenti upitnik ispunjavali grupno, dok su nezaposleni ispitanici upitnik ispunjavali individualno, pa bi u budućim istraživanjima valjalo primijeniti istu tehniku prikupljanja podataka kod obje skupine ispitanika. Studenti se, s obzirom na fakultet na kojem studiraju, uvelike razlikuju u stavovima o kohabitaciji. Najveće razlike izražene su između studenata Katoličkog bogoslovnog fakulteta i studenata Umjetničke akademije. Studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta religiozniji su od svih ostalih studenata i imaju značajno negativnije stavove o kohabitaciji od ostalih studenata. S druge pak strane, studenti Umjetničke akademije manje su religiozni od ostalih studenata i imaju značajno pozitivnije stavove o kohabitaciji. Također, studenti Filozofskog i Pomorskog fakulteta izražavaju pozitivnije stavove o kohabitaciji u odnosu na studente Pravnog i Ekonomskog fakulteta te Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje. Sve ovo navodi na zaključak da se mladi još uvijek nalaze između tradicionalnog poimanja braka i obitelji i neizbježne (post)modernosti koja se sve više osjeća u području obiteljskog života. Stoga se čini važnim i dalje istraživati područje obitelji i braka, ali i alternativnih obiteljskih zajednica (kohabitacija), i to interdisciplinarno i multidisciplinarno.

LITERATURA

- Akrap, A., & Čipin, I. (2006). *Socijalitetni sterilitet u Hrvatskoj – zašto smo neoženjeni i neudane*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

- Akrap, A., & Čipin, I. (2008). Stambeni problemi, produženi život s roditeljima i odgoda ulaska u brak u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 415-434. <https://doi.org/10.3935/rsp.v15i3.787>
- Ambert, A-M. (2005). *Contemporary family trends. Cohabitation and marriage: How are they related*. Ottawa: The Vanier Institute of Family.
- Aračić, P., & Nikodem, K. (2000). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu. *Bogoslovska smotra*, 70(2), 291-311. <http://hrcak.srce.hr/31164>
- Baloban, J., Šimunović, J., & Nikodem, K. (2010). Bitne vrednote za uspješan brak u Hrvatskoj (EVS-2008) – saznanja i poticaji za djelovanje. *Bogoslovska smotra*, 80(2), 597-622. <http://hrcak.srce.hr/56248>
- Bartolac, A. (2013). Stavovi studenata o kohabitaciji i braku. *Socijalna ekologija*, 22(2), 107-131. <http://hrcak.srce.hr/114867>
- Bobić, M. (2003). *Brak i/ili partnerstvo. Demografsko sociološka studija*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Brown, S. L. (2004). Moving from cohabitation to marriage: Effects on relationship quality. *Social Science Research*, 33(1), 1-19. [https://doi.org/10.1016/S0049-089X\(03\)00036-X](https://doi.org/10.1016/S0049-089X(03)00036-X)
- Brown, S. L., & Booth, A. (1996). Cohabitation versus marriage: A comparison of relationship quality. *Journal of Marriage and Family*, 58(3), 668-678. <https://doi.org/10.2307/353727>
- Bumpass, L. L., & Lu, H-H. (2000). Trends in cohabitation and implications for children's family contexts in the United States. *Population Studies*, 54(1), 29-41. <https://doi.org/10.1080/713779060>
- Bumpass, L. L., Sweet, J. A. & Cherlin, A. (1991). The role of cohabitation in declining rates of marriage. *Journal of Marriage and Family*, 53(4), 913-927. <https://doi.org/10.2307/352997>
- Carmines, E. G., & Zeller, R.A. (1979). *Reliability and validity assessment*. Beverly Hills: SAGE Publications.
- Cherlin, A. J. (1992). *Marriage, divorce, remarriage*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 848-861. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x>
- Cockrum, J., & White, P. (1985). Influences on the life satisfaction of never-married men and women. *Family Relations*, 34(4), 551-556. <https://doi.org/10.2307/584017>
- Cox, F. D. (1990). *Human intimacy: Marriage, the family and its meaning*. St. Paul: West Publishing Company.
- Čudina-Obradović, M., & Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2004). *Kućanstva prema broju članova i obiteljskom sastavu. Statističko izvješće, 1199*. Zagreb: DZS.
- Edmondson, B. (1997). New life stage: Trial marriage. *Forecast*, 17(10), 7.
- Eurostat. (2011). *Marriage and divorce statistic*. Available at http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics
- Franiuk, R. (2005). Cohabitation. In N. J. Salkind (Ed.), *Encyclopedia of Human Development* (pp. 283-285). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Haskey, J. (2001). Cohabitation in Great Britain: Past, present and future trends and attitudes. *Population Trends*, 103, 4-25.
- Hunter, E. (2008). Cohabitation. In J. O'Brien (Ed.), *Encyclopedia of Gender and Society* (pp. 146-147). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Ilišin, V. (2007). Društveni status, problemi i budućnost mladih. U V. Ilišin & F. Radin (ur.), *Mladi: problem ili resurs* (str. 39-83). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Institute for American Values. (2009). *State of our unions 2009: Social health of marriage in America*. New York: The National Marriage Project.
- Johnson, R. (2005). An analysis of factors affecting adolescent attitudes toward cohabitation before marriage. *Journal of Youth Ministry*, 4(1), 75-84.

- Kamp Dush, C. M., Cohan C. L., & Amato P. R. (2003). The relationship between cohabitation and marital quality and stability: Change across cohorts?. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 539-549. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00539.x>
- Kaufmann, J-C. (2003). *Što žele single žene: traže li kraljevića iz bajke*. Zagreb: Profil.
- Kiecolt, K. J. (2009). Couples in later life. In H. T. Reis & S. Sprecher (Eds.), *Encyclopedia of Human Relationship* (pp. 337-340). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Knox, D., & Schacht, C. (2010). *Choices in relationships: An introduction to marriage and the family* (10th ed.). Belmont, CA: Wadsworth Publishing.
- Manning, W. D., Longmore, M. A., & Giordano, P. C. (2007). The changing institution of marriage: Adolescent's expectations to cohabit and to marry. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 559-575. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00392.x>
- Manning, W. D., & Smock, P. J. (2005). Measuring and modeling cohabitation: New perspectives from qualitative data. *Journal of Marriage and Family*, 67(4), 989-1002. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00189.x>
- Nikodem, K., Aračić, P., & Džinić, I. (2010). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu. Analiza osnovnih pokazatelja u razdoblju od 1999. do 2008. godine. *Bogoslovska smotra*, 80(2), 623-642. <http://hrcak.srce.hr/56249>
- Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015.
- Pažin, I., & Vuletić, S. (2011). Spolnost unutar promišljanja o identitetu kršćanske obitelji. Moralnoteološke i pastoralno-katehetske odrednice na temelju projekta "Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života". *Crkva u svijetu*, 46(1), 31-58. <http://hrcak.srce.hr/66169>
- Perić, L. (2006). *Od koljevke pa do groba - anketa među 400 građana u dobi od 28 do 35 godina*. Posjećeno na mrežnoj stranici Slobodne Dalmacije <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20060609/split01.asp>
- Popenoe, D., & Dafeo Whitehead B. (2002). *Should we live together. What young adults need to know about cohabitation before marriage. A comprehensive review of recent research* (2nd ed.). The National Marriage Project. New Brunswick, NJ: The State University of New Jersey.
- Puljiz, V., Bežovan, G., Matković, T., Šućur, Z., & Zrinščak, S. (2008). *Socijalna politika Hrvatske*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Puljiz, V. (2005). Demografski trendovi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 12(2), 263-271. <https://doi.org/10.3935/rsp.v12i2.13>
- Qu, L., & Weston, R. (2008). Attitudes towards marriage and cohabitation. *Family Relationships Quarterly*, (8), 5-10.
- Rindfuss, R. R., & VandenHeuvel, A. (1990). Cohabitation: A precursor to marriage or an alternative to being single?. *Population and Development Review*, 16(4), 703-726. <https://doi.org/10.2307/1972963>
- Rojas, J. (2007). *Relational expectations of cohabiting couples compared to married couples* (Thesis). Texas Tech University. Available at <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.122.5635&rep=rep1&type=pdf>
- Rotariu, T. (2006). Romania and the second demographic transition: The traditional value system and low fertility rates. *International Journal of Sociology*, 36(1), 10-27. <https://doi.org/10.2753/IJS0020-7659360102>
- Seltzer, J. A. (2000). Families formed outside of marriage. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1247-1268. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01247.x>
- Seltzer, J. A. (2004). Cohabitation in the United States and Britain: Demography, kinship, and the future. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 921-928. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00062.x>
- Thomson, E., & Bernhardt, E. (2010). Education, values, and cohabitation in Sweden. *Marriage & Family Review*, 46(1-2), 1-21. <https://doi.org/10.1080/01494921003648431>
- Thomson, E., & Collela, U. (1992). Cohabitation and marital stability: Quality or commitment?. *Journal of Marriage and Family*, 54(2), 259-267. <https://doi.org/10.2307/353057>
- Thornton, A., Axinn, W. G., & Hill, D. H. (1992). Reciprocal effects of religiosity, cohabitation, and marriage. *American Journal*

- of *Sociology*, 98(3), 628-651. <https://doi.org/10.1086/230051>
- Thornton, A., Axinn, W. G., & Teachman, J. D. (1995). The influence of school enrollment and accumulation on cohabitation and marriage in early adulthood. *American Sociological Review*, 60(5), 762-774. <https://doi.org/10.2307/2096321>
- Thornton, A., Axinn, W. G., & Xie, Y. (2007). *Marriage and cohabitation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Thornton, A., & Philipov, D. (2009). Sweeping changes in marriage, cohabitation and child-bearing in Central and Eastern Europe: New insights from the developmental idealism framework. *European Journal of Population*, 25(2), 123-156. <https://doi.org/10.1007/s10680-009-9181-2>
- Thornton, A., & Young-DeMarco, L. (2001). Four decades of trends in attitudes toward family issues in the United States: The 1960s through the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 1009-1037. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.01009.x>
- Tomašević, L., & Jurun, E. (2005). Suvremena obitelj i vrednote u Splitsko-dalmatinskoj županiji. *Crkva u svijetu*, 40(1), 99-113. <http://hrcak.srce.hr/24953>
- Tomić-Koludrović, I., & Kunac, S. (2000). *Rizici modernizacije: žene u Hrvatskoj devedesetih*. Split: Udruga građana Stope nade.
- Valentová, M. (2011). Anticipated parental leave take up in Luxembourg. *Social Policy and Society*, 10(2), 123-138. <https://doi.org/10.1017/S1474746410000485>
- Whitehead, D. B., & Popenoe, D. (2000). *Changes in teen attitudes toward marriage, cohabitation and children*. National Marriage Project. Charlottesville, VA: Virginia University.
- Živić, D. (2003). Demografski okvir i razvoj obiteljske strukture stanovništva Hrvatske 1971.-2001. *Revija za sociologiju*, 34(1-2), 57-73. <http://hrcak.srce.hr/14486>

Summary

YOUTH ATTITUDES TOWARD COHABITATION

Gorana Bandalović

*Department of Sociology, The Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Split
Split, Croatia*

The paper presents the results of an empirical research of youth attitudes toward cohabitation. The study included 825 respondents divided into two subgroups - 717 male and female students of different faculties at the age of 18-30 years and 108 unemployed young people the same age, none of whom was married at the time of the research. The results show that more than a half of the respondents believe that a couple can live together even if they do not intend to get married, that it is advisable to live together before marriage to determine the compliance of future spouses, that cohabitation is not associated with subsequent marital dissatisfaction, infidelity or divorce, that cohabitation is prevalent among people who are more liberal and less religious, and they perceive it as a usual way of starting the first union and as trial marriage. Although the majority of respondents agree with the thesis that cohabitation is a freer way of life than marriage, they do not consider it as "living in sin", which is the best indicator of the openness of young people to alternative family groups and acceptance of premarital cohabitation as a stage of the marriage process. The attitudes of men and women toward cohabitation do not differ significantly, except at the level of individual particles, with women being more prone to considering cohabitation as a trend, as opposed to men for whom cohabitation is definitely a better choice than the single life. The study showed significant differences in the attitudes of students toward cohabitation, depending on the faculty where they study, with the greatest differences expressed by the students of the Catholic Faculty of Theology who express significantly more negative attitudes toward cohabitation than all other students in all tested claims, and the students of the Academy of Arts who have much more positive attitudes toward cohabitation than other students in this study.

Key words: youth, students, cohabitation, differences.

